

HOVA LETT A MAGYAR MITTELSTAND?

Az alábbi gondolatmenet nem a magyar középosztály meglétéről vagy hiányáról szól, hiszen középosztály van, mindig is volt, noha állapota és társadalmi súlya kétségtelenül vitát érdemel. A címben szereplő fogalom arra az európai rendszeralkotó középrétegre utal, amelynek az 1950-es években fénykorát élő német szociális piacgazdaság (Sozialmarktwirtschaft) koncepciójában és sikeres gyakorlatában jutott kulcsfontosságú szerep.

A szociális piacgazdasági rend, mint a kapitalizmus egyik változata, több más megkülönböztető jegy mellett a gazdaságilag erős és társadalmilag aktív, vállalkozói értékrendű és tulajdonosi tudatú széles középréteg meglétét tekintve tér el az egyéb versenyképes rendszermódzatoktól. A W. Röpke, W. Eucken, K. Adenauer nevéhez köthető német rendszerváltozat ugyanis – és ezt érdemes hangsúlyozni a későbbi félreértések ismeretében – igencsak versenyképes változata a piacgazdaságnak. A szociális jelző nem kevesebb versenyt vagy fékezett teljesítményt implicál az eredeti modellben, hanem éppen ellenkezőleg: több versenyt (vagy inkább: több versenyzőt) és több teljesítményt, azaz olyan társadalmi rendet, amely elősegíti a gazdasági értéktermelő folyamatba való bekapcsolódást a társadalom mind több tagja számára. Nagyon más ez a modell, mint például az olyan „egyharmad-kétharmad” társadalomé, ahol hatékony és versenyképes munkahelye egyharmadnak van, és a tőlük beszedett adóból a jóléti rendszer közvetítésével tartják el a társadalom másik kétharmadát, amelyet eleve odébb tessékelnek, nehogy útjában legyen a nagy teljesítményű kisebbségnek. És persze egészen más, mint a piacgazda-

sági ethoszt nélkülöző, azt elfojtó államközpontú gazdaság, azaz a szocializmus, amely ugyan társadalmasított-nak nevezi a termelési rendszert, de valójában irányítókra és irányítottakra osztja a társadalmat, és mindenből de facto állami tisztviselőt (alattvalót) farag; hosszabb távon elkerülhetetlenül versenyképtelen és lomha szisztéma lesz az ilyen.

A szociális piacgazdasággal és annak relevanciájával a *Magyar Szemle* hasábjain többször foglalkoztunk már. Itteni újragondolására több indokot is hozott az élet. Személyes apropóval kezdve: a magyar közelmúlt nem szokványos gazdaságpolitikáinak a témájában írott akadémiai doktori értekezésem vitáján hangsúlyosan jött szóba a szociális piacgazdaság magyarországi percepciójának és alkalmazásának az ügye. Az értekezés három olyan kísérleti szakaszt tárgyalt, amelyben a magyar gazdaságpolitika jelentősen eltért a kor uralkodó nézetrendszerétől (az akkori ortodoxiától), és ehelyett más utakon kívánt elindulni: ilyen volt az 1968 utáni reformszocializmus, ilyen időszakot élünk most, ám doktrinális alapjait és társadalmi céljait tekintve ilyen volt a magyar rendszerváltozás első szakasza is. Az 1989-es magyar alkotmány a preambulumban említi a szociális piacgazdasági modellt mint célt, amelynek elérésére törekszik a magyar társadalom. Az 1989-1990-es történelmi pillanatban, amikor a ma leginkább neoliberálisnak nevezett szabadpiaci irányzat ereje teljében volt, és nagyhatalmú képviselői e nézetrend univerzális alkalmazhatóságának bármely óvatos megkérdőjelezését is magabiztosan elutasították, nem kevés politikai bátorság és intellektuális erő kellett ahhoz, hogy az alkotmány szövegezői a magyar rendszerváltozás stratégiai céljai közé beemeljék a szociális piacgazdaság fogalmát.

Most, negyedszázaddal később visszatekintve, az elemzők nem tudnak más konstatálni, mint azt, hogy a

magyar társadalmi és gazdasági fejlődés más irányt vett. Értekezésem akadémiai bírálóinak egyike szerint eleve megvalósíthatatlan volt a szociális piacgazdaság koncepciója, mint a második világháború utáni német környezetben kidolgozott és ott kipróbált, és eleve csak ott értelmezhető gazdaságpolitikai irányzaté. A másik opponensem megfogalmazása szerint a történelmi körülmények 1990 után nem engedték meg, hogy ez a koncepció „teljes vértezetben” megmutathassa magát, de talán akkor sem lehetett volna elérni vele kiemelkedő eredményt, mert a magyar viszonyok nem estek egybe azokkal, mint amelyek mellett máshol (a nyugatnémet társadalomban) jól teljesített a rendszer.

Valóban, az 1990-es feszített pénzügyi helyzetben a magyar kormánynak szűk mozgásteret maradt ahhoz, hogy saját elgondolásait átültesse a gyakorlatba, hiszen az ország (meg persze az egész régió) válságról válságra bukácsolt, miközben a meghatározó üzleti, hatalmi és ideológiai körök erőteljesen sürgették az akkori fősodor ajánlásainak minél szolgáltaibb átvételét. Nem tudjuk tehát, hogy miként alakult volna az Antall-kormány által hirdetett és képviselt modellváltozat sorsa, ha a nemzetközi viszonyok kedvezőbbek. Legfeljebb hipotéziseket állíthatunk szembe mások hipotéziseivel. Mégsem felesleges visszalépni ehhez a történelmi epizódhoz, és nem az akkori viták újrakezdésének a szándékával, hanem mai megoldatlan feladataink okán.

E folyamat részletesebb elemzését kísérlem meg a *Magyar Szemle* jelen számának zárócikkében.

BOD PÉTER ÁKOS